

Varró Tekla

Az alapjogi korlátozások kérdésköre különleges jogrend idején

„Az emberi jogok biztosítása egy demokratikus államban evidencia. Sőt, a történelmi tapasztalat az, hogy a társadalomban semmi más nem tudta biztosítani a szabadságot, a demokráciát, mint az emberi jogok.”¹

Az alapvető jogok bizonyos helyzetekben, más alapvető jogok érvényesülés érdekében korlátozhatóak. Egyes helyzetekben, például a véleménynyilvánítási szabadságát nem gyakorolhatja az állampolgár nyilvánosság előtt, ha azzal mások elpusztítására hergeli a hallgató közönséget.

Az alapjogok korlátozása az utóbbi időkhöz csak elvi lehetőségként jelentek meg, azonban 2020 elején megjelent Covid-19 járvány, majd a napjainkban is folyamatban lévő, szomszédos országban zajló háború magával vonzotta a különleges jogrend bevezetését, ezzel pedig az alapjogok korlátozását – mely végkiemelését és időtartamát előre nem tudjuk.

A szerző civil szemszögből vizsgálja és bemutatja a korlátozható alapjogokat, az alapjogi gondolkodás kialakulásának és fejlődésének történelmi áttekintését, a magyar szabályozást, a szükségességi-arányossági vizsgálat lényegét, a különleges jogrendi jogalkotás alapjait, az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseit és a kapcsolódó alkotmánybírói gyakorlatot. A szerző kitér a 2020-ban kialakult Covid-19 járvány okozta alapjog

¹ CSINK Lóránt: Alapjogok különleges jogrend idején, Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/6, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely, Budapest, 2022. ISSN 2786-2283, 4. o.

korlátozásra, valamint a 2022-ben átalakult különleges jogrendi szabályozásra.

1. Bevezetés

E fejezet az alapjogok kialakulásának rövid történetével, majd az alapjog korlátozás elméletével kívánja megalapozni a dolgozat fő témáját. Ez után az alapjogok nemzetközi korlátozásának bemutatása következik, azt követően pedig a magyarországi alapjog-korlátozás bemutatásával folytatódik. A fejezet befejezéseként a Magyarországon is alkalmazott szükségességi-arányossági teszt kerül bemutatásra.

1.1. Az alapjogok kialakulásának rövid vázlat

Az alapjogok dokumentumai közül a modern alkotmányosság alapjaként az angol törvények és nyilatkozatok (1628. évi *Petition of Right*, az 1679. évi *Habeas Corpus Act* és az 1689. évi *Bill of Rights*), az 1774-es *Declaration of Rights*, valamint az 1776-os Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat tekinthetők. Ezek a dokumentumok alapelveket fogalmaztak meg emberi jogként, melyek a modern alapjogi katalógus alapját képezték. Franciaországban, az 1789. augusztus 26-án elfogadott, az emberi és polgári jogok tizenhét cikket tartalmazó nyilatkozata az ember természetes és elidegeníthetetlen jogairól szól. A XX. századra az alapjogok védelméről már az összes alkotmányos demokrácia rendelkezik.²

² GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „Az alapjogok korlátozása”, Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa> (2020) [1]., Letöltés: 2023.07.10.

A magyar Alaptörvény vallja, hogy az embert születésétől fogva sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapjogok illetik meg, melyeket tiszteletben kell tartani, s melyek védelme az állam elsőrendű kötelezettsége.³

Az alapjog korlátozás elméletének és módszertanának kialakulása a II. világháborút követően Németországban alakultak ki a bírói gyakorlatban. A klasszikus megfogalmazás azt mondja, hogy az egyik ember szabadságjoga addig terjed, míg nem sérti más szabadságát. Az emberi jogi dokumentumokban – legyen szó nemzeti vagy nemzetközi dokumentumokról –, az európai alkotmányosság legfontosabb forrásaiban leírt jogok bár abszolútnak tűnnek, mégis minden alkotmányos „szerződés” egy korlátozási klauzulával rendelkezik.⁴

Az 1950-es évektől az alkotmányos védelem az emberi jogokat azok korlátaival egyben definiálja. A korlátozási tesztek lényege a különböző jogokban ezen kritériumok mentén valósul meg:

- abban az esetben felel meg nemzetközi jogi és alkotmányos normáknak a korlátozás, ha legitim, tehát az alkotmányos demokrácia eszméje szerint igazolható célt szolgál,
- az alkalmazott eszköznek alkalmasnak kell lenni arra, hogy az előzőekben említett célt hatékonyan szolgálja, tehát a kitűzött cél és a megvalósításhoz használt eszköz között összefüggés van,
- a jog korlátozásra elengedhetetlen a cél eléréséhez,
- a korlátozás arányos a kitűzött céllal.

A magyar jogban az a korlátozási teszt „szükségességi-arányossági teszt”-ként ismert.⁵

³ Magyarország Alaptörvénye, (2011. április 25.) I. cikk, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00>, Letöltés: 2023.07.29.

⁴ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [4].

⁵ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [5].

1.2. Az alapjogkorlátozás elmélete

Alapjogkorlátozásnál lényeges kritérium, hogy az alapvető jogokat az állam szervei magatartásukkal ne sértsék meg, melyre biztosíték az Alaptörvényben biztosított jog, miszerint az alapvető jogok védelméért az állam garantálja: *„Az alapjogok az állam lététől független jogok, melyekhez állami elismerés társul.”*⁶ Ez a garancia szolgál arra, hogy az alapvető jogok rendszerét nem tudja semmissé tenni az állam semmiféle eljárás során. Az alapvető jogok rendszerét az alkotmányozó hatalom még alkotmánymódosító eljárással sem tudja semmissé tenni.

Az alapvető jogok korlátozása az állam részéről sok esetben „be nem avatkozással” valósul meg, ami azt jelenti, hogy az állam a saját érdekeit képviselve nem avatkozik bele magán- és jogi személyek egymás közti viszonyába azzal, hogy bármelyik- vagy mindkét fél alapvető jogát korlátozza. Más esetekben az állam tevőlegesen magatartására van szükség az alapjogok érvényesüléséhez, mely az azonos élethelyzetre vonatkozó normatív rendelkezések megalkotásából, a szervezetrendszerből – amelyet ezen rendelkezések hoznak létre –, és azon hatáskörökből áll, melyek lehetővé teszik alapjogok tartalmának és terjedelmének mérlegelését.

Bizonyos közjogi és magánjogi intézményeket az állam alkotmányos szinten véd, amelynek célja, hogy ezen intézmények törvények által ne semmisülhessenek meg.

Az alapjogok védelme az állam feladata, amely nem csak a megsértésüktől történő tartózkodást, de az érvényesülésükhöz szükséges feltételek megteremtéséből is áll: a szubjektív jogok érvényesülésének összehangolása, az élethelyzetek a maguk komplexitásában történő védelme mind az állam feladata. Az egyéni magatartást szabályozó jogot az állam tudja úgy kialakítani,

⁶ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [18].

hogy az alapjogok biztosításához szükséges jogszabályok és szervezeti feltételek kialakítása oly módon történik, hogy azok a többi alapvető joggal és az állam egyéb alkotmányos feladataival is összhangban van.

Az alapvető jogok érvényesítése esetén az államnak az alkotmánybíróságok által kialakított alapvető jogokra vonatkozó korlátozási rendszernek kell megfeleltetni az alkotmányos normatartalmat. Biztosítani kell az alapvető jogok elsőségének megmaradását oly módon, hogy az állam csak akkor nyúlhat az alapjog korlátozás eszközehez, amennyiben más alapvető jog és szabadság védelme, vagy egyéb alkotmányos érték védelme sérülne.

1.3. Emberi jogok korlátozása a nemzetközi jogban

Az emberi jogok korlátozásának három szintje van:

- alapjogok, melyek nem korlátozhatók,
- különleges jogrend idején korlátozható vagy felfüggeszthető alapjogok,
- szigorú feltételek mellett bármikor korlátozható alapjogok.

Nemzetközi egyezmények határozzák meg az alapvető emberi jogok korlátozására, módjára és mértékére vonatkozó kritériumokat: formai követelmény a törvényi szabályozás, tartalmi követelmény pedig az arányossági mérce. Formai követelmény, hogy megismerhető, világos és egyértelmű legyen a korlátozás, tartalmi követelmény pedig, hogy csak a közérdekű célok elérése érdekében, csak a szükséges mértékben és az elérni kívánt céllal arányosan történjen a korlátozás.

Az állam a nemzetközi egyezményekben, szerződésekben szereplő egyes jogokat akár állandó jelleggel is korlátozhatja törvénnyel, amennyiben ez megfelel a korlátozásra vonatkozó szabályoknak. Vannak azonban olyan jogok, amelyeket garantálni kell minden esetben, más jogokat pedig szükségállapot idején – bizonyos feltételek mellett – korlátozni lehet.

Nemzetközi bizottságokat és bíróságokat hoznak létre nemzetközi egyezmények, amelyek feladata ellenőrizni, hogy a nemzetközi kötelezettségeket az államok betartják-e, illetve korlátozási tesztek hoznak létre, melyek a korlátozási mércéket pontosítják. Az ENSZ emberi jogi alapegyezményei – a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: PPJNE)⁷ és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁸ – elkülönítik az abszolút jogok és tilalmak kategóriáját, melyek a következők:

- az élethez való jog,
- a kínzás, kegyetlen embertelen, megalázó bánásmód tilalma,
- orvosi, tudományos kísérlet végzése az alanyok szabad hozzájárulása nélkül,
- a rabszolgotartás tilalma,
- a szolgaság tilalma,
- a szerződéses kötelezettség teljesítéséért való bebörtönzés tilalma,
- a visszaható hatály tilalma a büntetőjogban,
- az általános jogképesség, valamint
- a gondolat, lelkiismeret és a vallás szabadsága.

Ezen tilalmak Magyarország alkotmányában is abszolút jogoknak számítanak.

A PPJNE szóhasználata szerint szükségállapot idején az alábbi jogoktól el lehet térni:

- kényszer- vagy kötelező munka tilalma,
- a bíróság előtti eljárás egyes garanciális rendelkezései,
- a magánélet védelme,

⁷ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>. Letöltés: 2023.08.04.

⁸ PPJNE

- a család jogai,
- a gyermekek jogai,
- a törvény előtti egyenlőség,
- kisebbségvédelem.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJEE) 15. cikke⁹ alapján háború esetén vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén időlegesen el lehet térni az alábbiaktól:

- a kényszer vagy a kötelező munka tilalma,
- bíróság előtti eljárás egyes garanciái,
- családhoz való jog,
- adósságokért való szabadságelvonás tilalma,
- saját állampolgár kiutasításának tilalma,
- hazatérés szabadsága,
- külföldiek kollektív kiutasításnak tilalma,
- szülők iskolaválasztási joga,
- oktatáshoz való jog,
- rendszeres időközönként tartott választások tartásának kötelezettsége.¹⁰

Az Alaptörvény korábban hatályos 54. cikk (1) bekezdése a kilencedik módosítással megállapított 52. cikk (2) bekezdéssel egyező módon kizárja az alapvető jogok felfüggeszthetőségét vagy általános szintet meghaladó korlátozhatóságát az alábbi esetekben:

- az emberi méltóság és az élethez való jog korlátozása,
- a kínzás,
- az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazása,
- a szolgaság,

⁹ Emberi Jogok Európai Egyezménye, Forrás: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun, Letöltés: 2023.08.04.

¹⁰ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [27]–[28].

- az emberkereskedelem,
- a beleegyezés nélküli emberkísérlet,
- a fajnemesítés, valamint
- a szervkereskedelem és az emberi klónozás gyakorlata.

Fenntartja:

- az ártatlanság védelmét
- a védelem jogát a büntetőeljárás minden szakaszára,
- a *nullum crimen sine lege* elvét a nemzetközi és uniós joggal pontosított értelmében, a nemzetközi jog általános elveire is figyelemmel, és
- a kettős elítélés tilalmát.

A PPJNE 4. cikke ehhez képest a következő felsorolásban szereplő alapjogokat sorolja a nem korlátozható alapjogok körébe:

- 6. cikk: az élet védelme,
- 7. cikk: kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma
- 8. cikk: 1. és 2. bekezdés: a rabszolgatartás, rabszolgaság, rabszolga-kereskedelem tilalma,
- 11. cikk: adórsabság tilalma,
- 15. cikk: nullum crimen / nulla poena sine lege.
- 16. cikk: jogképesség,
- 18. cikk: gondolat, lelkiismeret, vallás szabadsága.¹¹

„A nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején az Egyezségokmányban részes államok az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékben tehetnek olyan intézkedéseket, amelyek eltérnek az Egyezségokmányban vállalt kötelezettségeiktől, feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem állnak ellentétben egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeikkel és nem jelentenek kizárólag fáj, szín,

¹¹ TILL Szabolcs: „Különleges jogrend”, Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <https://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend> (2019), [52]–[53]., Letöltés: 2023.12.05.

*nem, nyelv, vallás vagy társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést.*¹²

Az EJEE 15. cikk 3. bekezdésében a nem korlátozható alapjogok szűkebb felsorolása található:

- 2. cikk: élethez való jog,
- 3. cikk: kínzás tilalma,
- 4. cikk: rabszolgaság és kényszermunka tilalma,
- 7. cikk: *nullum crimen / nulla poena sine lege*.

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szerinti alapjog-korlátozás tesztől¹³ való eltérés lehetősége a három felsorolásban szereplő alapjogok bármelyikére kizárt. Az Alaptörvény kilencedik módosítása szerint megállapított 52. cikk (2) bekezdése szerinti alapjogok felfüggesztése vagy nagyobb mértékű korlátozása csak a további alapjogok esetében értelmezhető.¹⁴

1.4. Alapjogkorlátozás Magyarországon

2012. január elsején Magyarország új alkotmánya, az Alaptörvény hatályba lépett, mely tartalmazza azon alkotmányosságot vizsgáló módszert, melyet az Alkotmánybíróság alakított ki az Alkotmányban foglaltak értelmezésére vonatkozó normaszöveg hiánya esetén. E mérce alapján az állam akkor korlátozhat alapjogot, amennyiben más alapvető jog és szabadság védelme nem érvényesül, valamint, ha egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érvényesíthető. Mindezek mellett szükséges, hogy a korlátozás megfeleljen az arányosság követelményeinek.

¹² PPJNE

¹³ „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

¹⁴ TILL: i. m. [53]–[54].

Az Alaptörvény I. cikk (3) így fogalmaz: „*Alapvető jog más alapvető jog érvénysülése vagy valamelyik alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.*” Korlátozás esetén a törvényhozó köteles a cél eléréshez legenyhébb eszközt választani.

Az Alaptörvény részletesen szabályozza az alapjogkorlátozás kihirdetését különleges jogrend idején, melyet az alábbiak figyelembevételével kell végrehajtania:

- kihirdetésének lehetséges okát,
- mely szerv jogosult eljárni,
- különleges jogrend határidejét,
- meghatározott garanciákat,
- felhatalmazást ad különleges intézkedések bevezetésére.

Törvény állapíthat meg az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat. Ezek a törvények lehetnek egyszerű szótöbbséggel elfogadott törvények, melyekkel az alapjogok korlátozhatók, de az Alaptörvény előírhatja a jelen lévő képviselők kétharmadának szavazati többségét az alapjogkorlátozás bevezetéséhez.¹⁵

Az Alaptörvény nevesít olyan alapjogokat, amelyek abszolút jellegűek, korlátozhatatlanok, így semelyik más alapjog nem korlátozhatja. Az alaptörvény „Szabadság és felelősség” bekezdése szerint ezek a jogok:

- az élethez való jog,
- az emberi méltósághoz való jog,
- minden ember jogképes,
- a gondolati, lelkiismereti és vallási szabadsághoz való jog (ezek gyakorlása és kinyilvánítása nyilvánosság előtt már korlátozhatóak!),
- a tisztességes eljáráshoz való jog bírósági eljárásokban,

¹⁵ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [37]–[38].

- kínzás és embertelen bánásmód tilalma,
- ártatlanság vételeme.¹⁶

A tulajdonhoz való jog korlátozása abban az esetben léphet életbe, amennyiben közérdekből történik, kivételes és törvényben meghatározott esetekben és módon történik és azonnali kártalanítás vonz magával.¹⁷

1.5. A szükségességi-arányossági teszt

A szükségességi-arányossági teszt az alapvető jogok korlátozásának legelterjedtebb módja. A bíróságok és alkotmánybíróságok ezen vizsgálat alkalmazásával döntenek el, hogy alkotmányosnak minősül-e az alapjog korlátozása más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelmében.

Európában az elmúlt ötven évben az alapvető jogok korlátozásának legelterjedtebb módja volt, ma már globális mércének tekintendő. A teszt az Európai Unió Bírósága által is használt elem.

A szükségességi-arányossági teszt három lépésből áll, mely elemek mindegyikének teljesülnie kell ahhoz, hogy alkotmányosnak legyen tekinthető a korlátozás. Ehhez az alábbi kérdésekre mindegyikére igennel kell felelni:

- Alkotmányosnak tekinthető jogalkotói céllal jött-e létre a korlátozás?
- Az elérni kívánt cél eléréséhez szükséges-e a korlátozás?
- Az elérni kívánt céllal arányos-e a korlátozás?¹⁸

Az alapjogvédelem lényeges hatásköröket ad az alkotmánybíróságok és bíróságok kezébe, annak érdekében, hogy eldönthessék, hogy az alapjogkorlátozás alkotmányosnak tekinthető-e.¹⁹

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye.

¹⁷ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [37]–[38].

¹⁸ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [40]–[43].

¹⁹ GÁRDOS-OROSZ: i. m. [51].

2. A különleges jogrend új szabályai

2022. november 1-től az Alaptörvény különleges jogrendi alcíme újraszabályozásra került, s vele egy időben hatályba lépett a 2021. évi XCIII. törvény²⁰ (továbbiakban: Vbö.), mely a védelmi és biztonsági tevékenységeket hangolja össze, ezzel a védelmi és biztonsági igazgatás elemei egy törvény alatt összefonódnak. Az Alaptörvény 48-56. cikke részletezi az új különleges jogrendi időszakokat, az egyes időszakokra vonatkozó alapjog-korlátozási szabályozást, alkalmazási körét és az alkalmazandó rendkívüli intézkedéseket. Hazánkban a Covid-19 megjelenése óta veszélyhelyzet került kihirdetésre, majd az új veszélyhelyzeti szabályok alkalmazására is sor került az orosz-ukrán háború Magyarországra kiható következményeinek kezelése érdekében.

2.1. Alapjogok korlátozása különleges jogrend idején

Az Alaptörvény 2020. decemberében elfogadott és kihirdetett kilencedik módosítása eredetileg 2023. júliustól lépett volna hatályba, azonban a 2022. június 30-án elfogadott tizedik Alaptörvény-módosítást követően, 2022. november 1-től lépett hatályba az a szabályozás, amelyben a különleges jogrend keretrendszere jelentősen változott. Ezen tartalmi változások bemutatását és összehasonlítását az Alaptörvény kilencedik és tizedik módosításában szereplő, különösen a veszélyhelyzetre vonatkozó rendkívüli intézkedéseken keresztül kívánja véghez vinni a szerző.

A szerző fontosnak tartja tisztázni a különleges jogrend fogalmát: ezen időszak az állam életének olyan része, melynek

²⁰ 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00>, Letöltés: 2023.08.05.

során az alaptörvényben meghatározott kritériumok megléte esetén kivételes hatalom, úgynevezett rendeleti kormányzás alkalmazható. Ez magába foglalja a hatályos törvények felfüggesztheségét, alkalmazásának korlátozhatóságát vagy ideiglenes megváltoztathatóságát, melynek során a rendeleti kormányzás, valamint az operatív intézkedések bevezethetőek és alkalmazhatóak.

„(...) a különleges jogrend egy olyan társadalmi vagy természeti jelenség kezelésére biztosított állami keretrendszer, amely az állam működésének normális állapotában nem kezelhető, és amely az embereket, az államot vagy az alkotmányos rendet veszélyezteti.”²¹

A 2022. november 1-től hatályos Alaptörvény három különleges jogrendi időszakot különböztet meg, melyek a későbbiekben kerülnek bemutatásra.

Az Alaptörvény 52. cikke szerint az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel különleges jogrend idején. Az alapvető jogok gyakorlása az abszolút jellegű, korlátozhatatlan jogok kivételével, felfüggeszthetőek vagy korlátozhatóak, amennyiben más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával történik. A Kormány köteles minden olyan intézkedést megtenni, amely az Országgyűlés folyamatos működését szavatolja. Az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható, a Kormány köteles minden olyan intézkedést megtenni, amely az Alkotmánybíróság működését szavatolja. A különleges jogrendben alkalmazandó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.²²

²¹ CSINK Lóránt: „Mikor legyen a jogrend különleges?”, *Iustum aequum salutare*, XIII. 2017. 4., 8. o.

²² Magyarország Alaptörvénye, 52. cikk.

2.2. A különleges jogrend szabályozása

A Kormány, az Alaptörvény 53. cikke alapján különös jogrendben rendeletet alkothat, mellyel a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint felfüggesztheti egyes törvények alkalmazását, törvényi rendelkezésektől eltérhet és egyéb rendkívüli intézkedéseket jogosult bevezetni. A Kormány folyamatosan tájékoztatja a köztársasági elnököt, az Országgyűlés elnökét, valamint az Országgyűlés tárgykör szerinti feladat- és hatáskörrel rendelkező állandó bizottságát a különleges jogrendre vonatkozó szabályok szerint alkotott rendeleteiről. A különleges jogrendre vonatkozó szabályok szerint alkotott rendelet hatályon kívül helyezése az Országgyűlés jogkörébe tartozik, a Kormány értelemszerű korrekciós lehetőségén túl.

A hatályon kívül helyezett rendeletet a Kormány azonos tartalommal nem alkothatja újra, kivéve, ha azt a körülmények jelentős változása indokolja. *„A Kormány az így megalkotott rendeletről és a megalkotásának indokairól haladéktalanul tájékoztatja a köztársasági elnököt, az Országgyűlés elnökét és az Országgyűlés tárgykör szerinti feladat- és hatáskörrel rendelkező állandó bizottságát.”*²³ A különleges jogrendet a különleges jogrend kihirdetésére jogosult szerv köteles megszüntetni, amennyiben a kihirdetés feltételei már nem állnak fenn. Míg az Alaptörvény korábbi szövegállapota a veszélyhelyzeti kormányrendeletek időbeli hatályát kötötte az Országgyűlés meghosszabbítási jogához, az új 51. cikk (2) bekezdése szerinti szabályozáson túl a rendeletek hatálya nem korlátozott, annak végső határa a veszélyhelyzethez kötődik. A különleges jogrend ezen esete az alaptörvényi főszabály szerint 30 napig maradhat hatályban, mely a veszélyhelyzet kihirdetése okot adó körülmény fennállása esetén, a Vb. 82/A.

²³ Magyarország Alaptörvénye, 53. cikk (3) bekezdés.

§-a alapján legfeljebb 180 napra – akár ismételt módon is – meghosszabbítható, amennyiben az Országgyűlés erre felhatalmazza a Kormányt. A különleges jogrendre vonatkozó szabályok a különleges jogrend megszűnésekor hatályukat veszítik.

Az Alaptörvény 52. cikke alapján azonban vannak olyan jogok és általános szabályok, amelyek nem korlátozhatók, változatlan módon érvényesülnek. Ezek a következők: különleges jogrendben az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható, a Kormány köteles minden intézkedést megtenni, hogy az Országgyűlés folyamatos működése biztosított legyen, az alapvető jogok gyakorlása az Alaptörvény II., III., és XXVIII. cikk (2)-(6) bekezdésében felsoroltak esetében nem függeszthető fel vagy korlátozható. Ezek a nem korlátozható alapvető jogok a következők:

- az élethez és az emberi méltósághoz való jog,
- a kínzás és az embertelen megalázó elbánás és szolgaságban tartás elleni védelem joga,
- a bírósági eljárásban védelemhez való jog,
- az ártatlanság védelme, valamint
- a büntetőeljárás alapvető alapjogi elvei.

A különleges jogrendben alkalmazandó részletes szabályok sarkalatos törvényben kerülnek kihirdetésre.

Az Alaptörvényen kívül a következő jogszabályok adják a különleges jogrendi időszak elsődleges jogszabályi alapjait:

- a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény, mely kiter a különleges jogrend idején alkalmazandó szabályok átfogó megközelítésének erősítésére, valamint Magyarország és a magyar nemzet védelmére, biztonságának fenntartására, fejlesztésére létrehozott képességek összehangolt és hatékony fejlesztésére, irányítására és működtetésére,

- a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény²⁴, mely a katonai szolgálat és a honvédelem irányításának szintjeit tartalmazza,
- a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény²⁵ (továbbiakban: Kat.), mely tartalmazza a kiterjedt káresemény megelőzése érdekében, valamint annak bekövetkezése esetén, továbbá a katasztrófa károsító hatása ellen Magyarországon szükséges védekezést,
- 234/2011. (XI.10.) Kormány rendelet²⁶ a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról mely a központi, területi és helyi igazgatási szervek katasztrófák elleni védekezési feladatait szabályozza,
- 402/2022. (X. 24.) Kormány rendelet²⁷ a polgári védelmi kötelezettségről, mely a polgári védelmi szolgálat ellátására vonatkozó szabályokat tartalmazza,
- Ágazati minisztériumi rendeletek, melyek az irányításuk alá tartozó szervek különleges jogrendbeli feladatait szabályozza.

²⁴ 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-140-00-00>, Letöltés: 2023.08.09.

²⁵ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-128-00-00>, Letöltés: 2023.08.05.

²⁶ 234/2011. (XI.10.) Kormány rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-234-20-22>, Letöltés: 2023.08.05.

²⁷ 402/2022. (X. 24.) Kormány rendelet a polgári védelmi kötelezettségről, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2022-402-20-22>, Letöltés: 2023.08.05.

2.3 A különleges jogrend alkalmazási köre

A különleges jogrend alkalmazására az állam életének olyan időszakában kerül sor, melyben az Alaptörvényben meghatározott feltételek megléte esetén rendeleti kormányzás gyakorolható.

A 2022.05.25.-2022.07.22. között hatályos Alaptörvény hat különleges jogrendi időszakot különböztet meg, melyek a következők:

- veszélyhelyzet,
- szükségállapot,
- rendkívüli állapot,
- terrorveszélyhelyzet,
- váratlan támadás,
- megelőző védelmi helyzet.

Az 2023.01.01.-től hatályos Alaptörvény ezzel szemben már csak három különleges jogrendi időszakot határoz meg, melyek a következők:

- hadiállapot,
- szükségállapot,
- veszélyhelyzet.

A következő táblázatban az egyes különleges jogrendek összehasonlítása kerül bemutatásra az Alaptörvény kilencedik módosítását megelőző és követő időállapot alapján.

Különleges jogrendi időszak	Alaptörvény nyolcadik módosításáig	Alaptörvény kilencedik módosítása
Hadiállapot	-	„Az Országgyűlés a háborús helyzet kinyilvánítása vagy háborús veszély, külső fegyveres támadás, hatásában a külső fegyveres támadással egyenértékű cselekmény, valamint ezek közvetlen veszélye, vagy kollektív védelemre irányuló szövetségi kötelezettség teljesítése esetén hadiállapotot hirdethet ki.” ²⁸ A hadiállapot kinyilvánításához, a békekötéshez, valamint a különleges jogrend kihirdetéséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. ²⁹ Hadiállapot idején a Kormány gyakorolja az Országgyűlés által átruházott jogokat, valamint dönt a Magyar Honvédség külföldi vagy Magyarországi alkalmazásáról. ³⁰

²⁸ Magyarország Alaptörvénye kilencedik módosításának 11. cikke szerinti megállapított 49. cikk (1) bekezdés.

²⁹ Magyarország Alaptörvénye kilencedik módosításának 11. cikke szerinti megállapított 49. cikk (2) bekezdés.

³⁰ Magyarország alaptörvénye kilencedik módosításának 11. cikke szerinti megállapított 49. cikk (3) bekezdés.

Szükség- állapot	„A törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmény, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos események esetén szükségállapotot hirdet ki.”³¹ Kihirdetéséhez a jelenlévő országgyűlési képviselők 2/3-ára van szükség. A Köztársasági elnök jogosult nyilvánítani a szükségállapotot, amennyiben az Országgyűlés e döntések meghozatalában akadályoztatva van. Az akadályoztatás tényét, valamint a szükségállapot kihirdetésének indokoltságát az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke és a miniszterelnök egybehangzóan állapítja meg.³² Szükségállapot idején a sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket a	„Az Országgyűlés az alkotmányos rend megdöntésére, felforgatására vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló cselekmény, vagy az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény esetén szükségállapotot hirdet ki.”³³ Kihirdetése az országgyűlési képviselők szavazatának 2/3-ával történik, 30 nappal meghosszabbítható, amennyiben a szükségállapotra okot adó körülmény továbbra is fennáll.³⁴

³¹ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 48. cikk (1) bekezdés b) pont.

³² Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 48. cikk (2)-(5) bekezdés.

³³ Magyarország Alaptörvénye kilencedik módosításának 11. cikke szerinti megállapított 50. cikk (1) bekezdés.

³⁴ Magyarország Alaptörvénye kilencedik. módosításának 11. cikke szerinti megállapított 50. cikk (2)-(3) bekezdés.

	köztársasági elnök rendeleti úton vezeti be. A köztársasági elnök rendeletével, a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint, egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket vezethet be. A bevezetett rendkívüli intézkedésekről a köztársasági elnök haladéktalanul tájékoztatja az Országgyűlés elnökét. A rendeleti úton bevezetett rendkívüli intézkedések 30 napig maradnak hatályban, azonban az Országgyűlés döntésével meghosszabbítható. A köztársasági elnök rendelete a szükségállapot megszűnésével hatályát veszti.³⁵	
Veszélyhelyzet	„A Kormány szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott	„A Kormány a szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény – különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség – esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki.”³⁶

³⁵ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 50. cikk (2)-(6) bek.

³⁶ Magyarország Alaptörvénye kilencedik módosításának 11. cikke szerinti megállapított 51. cikk (1) bekezdés.

	rendkívüli intézkedéseket vezethet be.”³⁷ „A Kormány veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amellyel a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint, egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.” A kormány ezen rendelete 15 napig marad hatályban, azonban az Országgyűlés felhatalmazása alapján a Kormány a rendelet hatályát meghosszabbíthatja. A veszélyhelyzet megszűntével a Kormány rendelete hatályát veszti.³⁸	30 napra hirdethető ki, az Országgyűlés felhatalmazása alapján a Kormány meghosszabbíthatja a jelenlévő országgyűlési képviselők 2/3-ának szavazatával, ha a veszélyhelyzetre okot adó körülmény továbbra is fennáll.³⁹
Terrorveszélyhelyzet	„Az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdeti a terrorveszélyhelyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére.”⁴⁰	-

³⁷ Magyarország Alaptörvénye tizedik módosításának 1. cikkével megállapított, 2022. október 31-ig hatályos 53. cikk (1) bekezdés.

³⁸ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 53. cikk (2)-(4) bekezdés.

³⁹ Magyarország Alaptörvénye kilencedik módosításának 11. cikke szerinti megállapított 51. cikk (2)-(4) bekezdés.

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 51/A. cikk (1) bek.

	Kihirdetéséhez és meghosszabbításához az a jelenlévő országgyűlési képviselők szavazatának 2/3-a szükséges. A Kormány által bevezetett rendkívüli intézkedések hatálya az Országgyűlés terrorveszélyhelyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig, de legfeljebb 15 napig tart. „A Kormány veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amelylyel a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint, egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány rendelete a terrorveszélyhelyzet megszűnésével hatályát veszti.”⁴¹	-
Váratlan támadás	„A Kormány külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének honi és szövetséges légvédelmi és repülő készségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében – szükség esetén a köztársasági elnök által jóváhagyott fegyveres	-

⁴¹ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 51/A. cikk (2)-(6) bekezdés.

	védelmi terv szerint – a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig a támadással arányos és arra felkészített erőkkel azonnal intézkedni köteles.”⁴² „A Kormány a megtett intézkedéseiről haladéktalanul tájékoztatja az Országgyűlést és a köztársasági elnököt. A Kormány a váratlan támadás esetén rendeletet alkothat, amellyel a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint, egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány rendelete a váratlan támadás megszűnésével hatályát veszti.”⁴³	
Megelőző védelmi helyzet	„Az Országgyűlés külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időre kihirdeti a megelőző védelmi helyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intéz-	

⁴² Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 52. cikk (1) bekezdés.

⁴³ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 52. cikk (2)-(4) bekezdés.

	kedések bevezetésére. A megelőző védelmi helyzet időtartama meghosszabbítható.”⁴⁴ Kihirdetéséhez a jelenlévő országgyűlési képviselők 2/3-ának szavazata szükséges. A Kormány rendeletben bevezetett intézkedéseinek hatálya az Országgyűlés megelőző védelmi helyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig, de legfeljebb 60 napig tart.⁴⁵ „A Kormány a megelőző védelmi helyzet esetén rendeletet alkothat, amellyel a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint, egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány rendelete a megelőző védelmi helyzet megszűnésével hatályát veszti.”⁴⁶	
Rendkívüli állapot	„Az Országgyűlés hadiállapot vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a	-

⁴⁴ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 51. cikk (1) bekezdés.

⁴⁵ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 51. cikk (2)-(3) bekezdés.

⁴⁶ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 51. cikk (4)-(5) bekezdés.

	rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.”⁴⁷ Az országgyűlési képviselők szavazatának 2/3-a szükséges kihirdetéséhez. Kihirdetésére a köztársasági elnök jogosult, amennyiben az Országgyűlés e döntés meghozatalában akadályoztatva van. Az akadályoztatás tényét, valamint a rendkívüli állapot kihirdetésének indokoltságát az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke és a miniszterelnök egybehangzóan állapítja meg.⁴⁸ „A Honvédelmi Tanács elnöke a köztársasági elnök, tagjai az Országgyűlés elnöke, az országgyűlési képviselőcsoportok vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek és a Honvéd Vezérkar főnöke. A Honvédelmi Tanács gyakorolja az Országgyűlés által rá ruházott jogokat, a köztársasági elnök jogait, a Kormány jogait. A Honvédelmi Tanács dönt a Magyar Honvédség külföldi vagy magyarországi alkalmazásáról, békefenntartásban való	

⁴⁷ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 48. cikk (1) bekezdés a) pont.

⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos 48. cikk (2)-(5) bekezdés.

részvételéről, a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazásáról, illetve magyarországi állomásoztatásáról, valamint a sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetéséről. A Honvédelmi Tanács rendeletet alkothat, amelylyel a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint, egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Honvédelmi Tanács rendelete a rendkívüli állapot megszűnésével hatályát veszti, kivéve ha az Országgyűlés a rendelet hatályát meghosszabbítja.”⁴⁹	

További jelentős változás, hogy az Alaptörvény tizedik módosítása az 53. cikk (1) bekezdésében „A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás” szövegrész helyébe az „A Kormány szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás” szöveget léptette.

⁴⁹ Magyarország Alaptörvénye 2022. október 31-ig hatályos módosítás 49. cikk (1)-(5) bekezdés.

2.4. A veszélyhelyzet esetén alkalmazható rendkívüli intézkedéseink főbb tartalma

Az Alaptörvény kilencedik módosításával 2020. decemberében az Országgyűlés által elfogadott és kihirdetett, a tizedik Alaptörvény-módosítás alapján 2022. november 1-től hatályos alkotmányos szabályozás szerint vizsgálja a szerző a veszélyhelyzetre vonatkozó szabályokat. A Kormány – az Országgyűlés és a köztársasági elnök haladéktalan tájékoztatása mellett – rendeleti úton történő kormányzást vezet be. A bevezetőben már említésre került, de itt is fontos kiemelni, hogy a rendeleti kormányzás 30 napig marad hatályban, azonban az Országgyűlés felhatalmazása alapján a Kormány meghosszabbíthatja azt alkalmanként 180 nappal. A Kormány rendelete hatályát veszti a veszélyhelyzet megszűnésével.

A rendkívüli intézkedések főbb tartalmát a Vbö. 80. §-a foglalja magába, mely szerint az alábbi intézkedések vezethetők be:

- § hadiállapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején a Kormány elrendelheti egyes törvények alkalmazásának felfüggesztését, eltérhet törvényi rendelkezésektől, illetve egyéb rendkívüli intézkedéseket vezethet be az állampolgárok életének-, egészségének, személyi, vagyon- és jogbiztonságának, valamint a nemzetgazdaság stabilitásának garantálása érdekében.
- § hadiállapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején a Kormány hatáskörét a személyes szabadsággal és az életkörülményekkel összefüggésben, a gazdaság- és ellátásbiztonsággal összefüggésben, a közösségeket érintő biztonsági célú korlátozásokkal és lakossági tájékoztatásával összefüggésben, a törvényes rend, a közrend és a közbiztonság megóvásával összefüggésben, az állami és önkormányzati működéssel összefüggésben, illetve az országvédelemmel és az országmoz-

gósítással összefüggésben, a veszélyhelyzetet kiváltó esemény megelőzésével, felszámolásával, további káros hatásainak megelőzésével és elhárításával kapcsolatban szabályozási tárgykörben gyakorolhatja.

- § hadiállapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején a Kormány, a kiváltó eseményhez igazodó szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányos mértékben gyakorolhatja az első pontban említett hatáskörét.
- § a Kormány a hadiállapot vagy szükségállapot kihirdetésének kezdeményezését követően egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet és egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat a veszélyhelyzetet kiváltó eseményhez igazodó szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan. *A Kormány ezen jogát kizárólag olyan intézkedések bevezetésével összefüggésben gyakorolhatja, melyek az azonnali reagálás érdekében, a kezelendő fenyegetéshez igazodó mértékben szükségesek és arányosak.*⁵⁰ Az intézkedéseknek a kezelendő fenyegetéshez igazodó mértékűnek és arányosnak kell lennie.
- § különleges jogrendben az alapvető jogok kizárólag akkor függeszthetők fel, amennyiben az alapvető jogok korlátozása nem elégséges az elérni kívánt célhoz és a különleges jogrendet kiváltó esemény megelőzése, felszámolása, kezelése, káros hatásainak megelőzése illetve elhárítása más módon nem garantálható.
- § amennyiben az alapvető jogok korlátozása, felfüggesztése nem indokolt, a Kormány köteles haladéktalanul megszüntetni a korlátozást vagy felfüggesztést.
- § a rendkívüli intézkedések bevezetéséről szóló rendeletet a lineáris műsorszolgáltatók hírműsoraiban, napilapokban, internetes hírmegosztó portálokon, valamint hirdetmény útján

⁵⁰ Vbö. 80. §.

az aláírás napján kihirdethető. Ha a kihirdetés akadályba ütközik, a rendvédelmi szervek és a Magyar Honvédség technikai eszközeinek igénybevételével kihirdethetőek.

3. A Covid-19 járvány alatt történt alapjogkorlátozás

A Covid-19 hazánkban történő megjelenésével teljesen új időszak vette kezdetét a szinte folyamatosan kihirdetett veszélyhelyzetnek köszönhetően. Ez a fejezet részletezi a különleges jogrendi alapjogkorlátozás időtartamára vonatkozó szabályokat, az alapjogkorlátozás megközelítési lehetőségeit, az alkotmánybírószági gyakorlatot, az alapjogkorlátozás jövőbeni lehetőségeit, a különleges jogrend jogi garanciáit, a bírói attitűdöt, valamint a politikai kontrollt.

3.1. *A különleges jogrendi időszakok korlátjai*

A Covid-19 járványt megelőzően a szakemberek döntő részének véleménye az volt, hogy a különleges jogrendi időszak csak rövid ideig tart. A járvány vissza-visszatérő hulláma, majd az Ukrajnában dúló háború azonban huzamosan fennálló különleges jogrendi állapotot teremtettek. A társadalmat vizsgálva láthatjuk, hogy hatalmas jelentősége van annak, hogy az alapjog korlátozás hosszú vagy rövid ideig tart: a kisebb mértékű, ám hosszan tartó korlátozás esetén az emberek hajlamosak a biztonságukért többet áldozni.⁵¹

A különleges jogrendi korlátozás alatt az alábbi horizontális értékelési szempontok kerülnek alkalmazásra:

- az ok,
- kihirdetésre jogosult,

⁵¹ CSINK: i. m. 5–6. o.

- szervezeti működés folyamatosságának hiánya esetén a helyettesítő döntéshozó,
- az eredmény,
- a békétől való eltérés szabályozhatósági felhatalmazása,
- a döntések időbeli hatálya, meghosszabbíthatósága,
- különleges jogrendi időszak korlátja,
- Alaptörvény és Alkotmánybíróság érinthetetlensége.⁵²

3.2. A különleges jogrendi alapjogkorlátozás megközelítései

Három féle lehetséges megközelítést ismerünk, mely alapján az alapjogok korlátozása bevezethető. Az első lehetőség, mely szerint a különleges jogrend idején bárminemű korlátozás megengedett, mivel maga a normaszöveg is felfüggesztésről, általános mértéken túli korlátozásról szól. Másik lehetőség, hogy a már előzőekben említett általános tesztet szükséges kiindulópontnak tekinteni, mivel a súlyos alapjogi korlátozások különleges jogrend idején is alkotmányosak lehetnek. Harmadik lehetőség pedig egy, a különleges jogrend idejére kialakított teszt, melyben kötve van a rendeleti jogalkotó keze, nincs lehetőség az alapjogok felfüggesztésére, azonban a mércéje nem azonos az általános tesztrel.⁵³

3.3. Alapjogkorlátozásra vonatkozó alkotmánybírósági gyakorlat különleges jogrend idején

Az Alaptörvényben leírt alapjog korlátozás alkotmánybírósági értelmezését a 15/2021.(V.13.) AB határozat (továbbiakban:

⁵² TILL: i. m. 17. o.

⁵³ CSINK: i. m. 6. o.

ABh1)⁵⁴ és a 23/2021.(VII.13.) AB határozat (továbbiakban: ABh2)⁵⁵ szemlélteti.

Az ABh1 volt az egyik legelső, alapjogkorlátozás lehetőségét elemző határozat különleges jogrend idején. Az Alkotmánybíróság egy országgyűlési képviselő indítványára vizsgálta a veszélyhelyzeti rendeletet, melyben kétszer 45 napra hosszabbították a közérdekű adat igénylésére vonatkozó határidőt.

Az ABh1-nek két kérdést kellett megválaszolni, mielőtt az érdemi vizsgálat megkezdődhetett volna:

1. Korlátozza-e az információs szabadságot a norma, mely a határidővel kapcsolatos szabályt állapítja meg?
2. Az Alaptörvény 54. cikk (1) bekezdése lehetővé teszi-e, hogy az alapjog korlátozás felülvizsgálata megtörténjen?

Mindkét kérdésre igen volt a válasz. Az első kérdéssel kapcsolatban kimondta, hogy a közérdekű adat megismeréséhez való jog esetében az időszerűség a lényeges kérdés. Az idő múlásával az információk java része aktualitását veszti, így nem vagy csak kis mértékben képes a véleményformáláshoz hozzájárulni. Az Alaptörvényből nem derül ki rögzített határidő, de egyértelmű, hogy a hosszú válaszadási határidő a közérdekű adatigénylés célját ellehetetlenítené.

⁵⁴ 15/2021.(V.13.) AB határozat a veszélyhelyzet idején az egyes adatigénylési rendelkezésektől való eltérésről szóló 521/2020. (XI.25.) Korm. rendelet 1. § (3)-(5) bekezdéseire vonatkozó alkotmányos követelmény megállapításáról, Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-15-30-75>, letöltés: 2023.08.04.

⁵⁵ 23/2021.(VII.13.) AB határozat a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről szóló 484/2020.(XI.10.) Korm. rendelet egyes rendelkezései alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló alkotmányjogi panasz elutasításáról és alkotmányos követelmény megállapításáról, Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a21h0023.ab>, letöltés: 2023.08.04.

Az alapjog különleges jogrendi korlátozásának tartalmi vizsgálatára pedig azért volt szükség, mert az információszabadság nem szerepel az Alaptörvényben az érinthetetlen jogok között, ily módon akár úgy is értelmezhető, hogy az alapjog felfüggeszthető, tehát az alkotmányossági vizsgálat kizárt. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az alkotmányozónak nem volt célja a különleges jogrendi jogalkotót felhatalmazni arra, hogy össze nem függő alapjog korlátozást vezessen be a veszélyhelyzet leküzdésére, valamint arra sem, hogy egyes alapjogokat jobban korlátozzon, mint amennyire a rendkívüli körülmény szükségesé teszi azt.

Az ABh1 tehát kimondja, hogy az Alaptörvényből nem következik, hogy az összes alapjog felfüggeszthető lenne veszélyhelyzetben, az emberi élet, a kínzás tilalma, az emberi méltósághoz való jog és a büntetőjogi garanciák kivételével. Az Alkotmánybíróság az információkorlátozást az általános alapjogi teszt alapján vizsgálta, melynek során vizsgálta, hogy a korlátozás szükséges és arányos-e, és hogy van-e legitím célja.⁵⁶

Az ABh2 egy egyedi ügyben vizsgálta, hogy a különleges jogrend idejére elrendelt gyülekezési tilalom összhangban van-e az alaptörvényben benne foglalt gyülekezés szabadságát deklaráló cikkével. Bár a járvány terjedésének megakadályozására jött létre a korlátozás, mégsem volt semmiféle járványügyi kockázata az egyedi ügyben tartott gyülekezésnek a kezdeményező szerint. A többségi határozat szerint a gyülekezési jog gyakorlása emberek egy térben, azonos időben történő jelenlétét feltételezi, mely járványügyi kockázatot rejt. Mivel előre nem jósolható meg a gyülekezők létszáma – az esetlegesen újonnan csatlakozók miatt –, így a gyülekező személyek számával a járványügyi kockázat is növekszik. Ennek alapján egy kis létszámmal bejelentett gyülekezés is könnyen tömegrendezvénné válhat.

⁵⁶ CSINK: i. m. 7–8. o.

A Covid-19 járvány idején elrendelt „kijárási tilalom intézménye, a lakosság utcán vagy más nyilvános helyen tartózkodásának tilalmaként került bevezetésre, nem pedig a gyülekezési jog felfüggesztéseként”.⁵⁷

Folyamatosan figyelemmel kell kísérni a veszélyhelyzeti jogalkotónak, hogy az alapjogok felfüggesztése valóban indokolt-e az elérni kívánt céllal, valamint vizsgálni kell, hogy a veszélyhelyzetre okot adó körülmény az alapjogkorlátozást igazolja-e, majd visszatérően dönteni kell, hogy a körülmények indokolttá teszik-e az alapjog felfüggesztést.

*Bár ABh1 és ABh2 is elfogadja, hogy van mércéje az alapjog korlátozásnak, a különbség a teszt, amit alkalmaznak: ABh1 szükségességi-arányossági vizsgálatot alkalmazott, míg ABh2 a tartalom és szükségesség mellett a korlátozás időbeliségének hangsúlyozására törekedett.*⁵⁸

3.4. Bírói attitűd különleges jogrendben

Az Alkotmánybíróság működését a jogi környezet mellett közéleti szempontok is befolyásolják. Ilyenek például a bírói döntések magyarázatára létrehozott modellek. Az egyik egy stratégiai modell, mely szerint a bírót több tényező befolyásolja döntésében:

- saját preferenciái,
- belső döntéshozatali mechanizmus,
- külső, politikai környezet.

A különleges jogrend, atipikus, szokatlan jelenség, mely az államot, az alkotmányos rendet, az élet- és vagyonbiztonságot fenyegeti s melyben a különleges jogrend leküzdése politikai kormányzati felelősség, a szabályozás alkotmányosságáért pedig az Alkotmánybíróság felel. A különleges jogrendi intézkedések megsemmisítése különösen nehéz feladat, hiszen kialakulhat olyan

⁵⁷ TILL: i. m. [55].

⁵⁸ CSINK: i. m. 8. o.

kommunikáció, mely az Alkotmánybíróságot fogja okolni egy esetleges sikertelenségért vagy a nem hatékony intézkedésekért.⁵⁹

3.5 Politikai kontroll

Különleges jogrend idején a végrehajtó hatalom megerősítése általánosan bevett szokás. Addig tekinthető demokratikusnak a hatalom megerősítése, míg a hatalom birtokosa számot tud adni, tehát feltételt tud teremteni annak, hogy ő, a hatalom birtokosa felelősségre vonható legyen.

Parlamentáris országokban a kormány a parlamentnek felel, legyen szó normál időszaki vagy különleges jogrendi kormányzásról. A parlamenti viták amennyiben nem lefolytathatóak különleges jogrend idején, úgy meg kell teremteni a lehetőséget, hogy az Országgyűlés ellenőrzési joga megmaradhasson. Mivel a kormánypárti képviselők többségben vannak a parlamentben, így meg kell teremteni egy olyan gyakorlat lehetőségét, melynek során a többség nem tudja akadályozni az ellenőrzési jogkörök gyakorlását.

A politikai kontroll két legjelentősebb fegyvere a nyilvánosság és a parlamenti ellenőrzés. Veszélyhelyzetben felértékelődik a társadalomban zajló párbeszéd fontossága, mely értelemszerűen korlátozható, de célszerű lenne a különleges jogrend megszűnése utáni nyilvános tájékoztatás a kormányzat részéről, a meghozott döntések céljáról, okáról és eredményéről.⁶⁰

3.6 A különleges jogrend jogi garanciái

Az Alaptörvény kimondja, hogy az Alaptörvény alkalmazása különleges jogrend idején sem függeszthető fel, valamint az Alkotmánybíróság működése sem korlátozható. Ez alapján az

⁵⁹ CSINK: i. m. 12. o.

⁶⁰ CSINK: i. m. 13. o.

Alaptörvény az Alkotmánybíróságot garanciának szánja, mely a különleges jogrendi intézkedéseket hivatott felülvizsgálni. Különleges jogrend idején még hatványozottabban fontos az alkotmánybírói jogvédelem, hiszen mint a rendkívüli hatáskör jogosultjának, mind az egyéneknek érdeke, hogy a rendkívüli intézkedés alkotmányosságára vonatkozó döntés megválaszolásra kerüljön.

A különleges jogrend idején hozott jogszabályokat és egyedi intézkedéseket az Alkotmánybíróság egyéb hatáskörén belül vizsgálja, melyek közül a legjellemzőbb hatáskör az alkotmányjogi panasz, a közvetlen panasz – mely a különleges jogrendi intézkedés érdekében hozott jogszabály hatályosulása folytán következik be –, és az utólagos normakontroll.

Az alkotmánybírói döntés időbelisége kritikus pont a különleges jogrendben: az egyedi körülmények rendkívül gyors intézkedést kívánhatnak meg, gyakran változó szabályozási környezetben.

Vannak esetek, melyen során létezik határidő az indítvány elbírálására. Ilyen esetek:

- az Alaptörvény által megállapított határidő az előzetes normakontrollra (6. cikk (6), (8) bekezdés),
- az Alaptörvény módosításának felülvizsgálata (24. cikk (6) bekezdés),
- a népszavazás elrendelésével szembeni felülvizsgálat (2011. évi CLI. törvény (továbbiakban: Abtv.) 33 § (1) bekezdés⁶¹).⁶²

3.7 A jelenben és a jövőben történő alapjogkorlátozás lehetősége különleges jogrendben

A különleges jogrend alkotmányhoz kötött hatalom, tehát csak alkotmányos keretek között valósulhat meg bármilyen nemű

⁶¹ 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról, Forrás: <https://njt.hu/jog-szabaly/2011-151-00-00>, letöltés: 2023.08.04.

⁶² CSNK: i. m. 10–12. o.

intézkedés. A korlátlan vagy ellenőrizhetetlen hatalom ellentétes az Alaptörvény eszméjével, tehát a különleges jogrendi intézkedések megtétele is mérlegelhető. Ebből kifolyólag a különleges jogrend kereteit rögzíteni kell, hogy ne történhessen meg hatalommal való visszaélés. Az Alaptörvény kilencedik módosításában már látható, hogy a jogalkotó a hatalom féken tartásának érdekében a szabályozás részletezését látta megoldásnak, mely alapján az egyéni szabadságjogok akkor érvényesülnek, ha a különleges jogrendi szabályok pontosan meghatározzák a bevezethető intézkedések idejét és a bevezetést kezdeményező kilétét. Összességében a szabályozás egyszerűsödése nagyobb mozgásteret ad a különleges jogrendi hatalomnak.⁶³

4. Összefoglalás

Az állam abban az esetben korlátozhat alapjogot, amennyiben más alapvető jog és szabadság védelme nem érvényesül, valamint, ha egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érvényesíthető. Az Alaptörvény szerint *„alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamelyik alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható”*. Az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat egyszerű szótöbbséggel elfogadott törvények, valamint a jelenlévő képviselők kétharmadának szavazati többségével elfogadott törvények állapíthat meg. A szükségességi-arányossági teszt az alapvető jogok korlátozásának legelterjedtebb módja, melynek segítségével bíróságok és az Alkotmánybíróság dönti el, hogy alkotmányosnak minősül-e az alapjog korlátozás más alapvető jog vagy érték védelmében.

⁶³ CSINK: i. m. 9. o.

A szerző részletesen bemutatja a 2022. november 1-től hatályos Alaptörvény, valamint a vele egy időben életbe lépett Vbö. által szabályozott különleges jogrendi időszakokat, az egyes időszakokra vonatkozó alapjog korlátozásokat, valamint a veszélyhelyzet estén alkalmazandó rendkívüli intézkedéseket. Az Alaptörvény kilencedik módosítását megelőző és követő szövegváltozatának összehasonlítása a 6-ról 3-ra redukálódott különleges jogrendi időszakokat illetően, táblázatos formában történik, kiegészítve a tizedik módosítás hozta változással. A szerző véleménye szerint a Vbö. létrehozása előrelépés volt a „szétaprózódott” védelmi igazgatás alapját adó törvények, kormányrendeletek összekovácsolásában, azonban a törvény végrehajtási rendeletei nem egy időben jelentek meg magával a törvénnyel, így egyes részei egy ideig lefedetlenek, szabályozatlanok voltak. Legfontosabb változásként az Alaptörvénybe bekerült a veszélyhelyzet kihirdetésének okai közé a szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús veszélyhelyzet, humanitárius katasztrófa, illetve a veszélyhelyzet 30 napra történő kihirdetésének lehetősége, mely a Vbö. alapján 180 nappal hosszabbítható.

A Covid-19 járvány hazánkban történő megjelenésével teljesen új időszak vette kezdetét, köszönhetően a folyamatosan kihirdetett veszélyhelyzetnek. A különleges jogrend bevezetésének feltétele az államot, vagy az élet-, és vagyonbiztonságot fenyegető veszély fennállása, alaptörvényi feltétele pedig az alkotmányos keretek megtartása. Ez a veszély ugyanakkor nem tekinthető abszolútnak, más alkotmányos jogokhoz és értékekhez viszonyítása szükséges, így az alkotmányossági vizsgálat során az arányosság – mint az egyik lefontosabb tényező –, nem tekinthető eleve igazoltnak. A különleges jogrendnek nem célja önmagában a szabadságjogok felfüggesztése, csupán eszközként jelenik meg. A különleges jogrend bevezetésének Alaptörvényben meghatározott céljával összhangban kell lenni a különleges

jogrendben alkotott jogszabály korlátozó intézkedés céljának. A különleges jogrend bevezetés azonban nem jár automatikusan az alapvető jogok korlátozásával. Az alapjogok korlátozására három féle lehetséges megközelítést ismerünk: első lehetőség a különleges jogrend idején megengedett bárminemű korlátozás, második lehetőség az általános teszt kiindulópontnak tekintésre, – mivel a súlyos alapjogi korlátozások különleges jogrend idején is alkotmányosak lehetnek –, valamint harmadik lehetőség egy, a különleges jogrend idejére kialakított teszt, melyben kötve van a rendeleti jogalkotó keze és nincs lehetőség az alapjogok felfüggesztésére, azonban a mércéje nem azonos az általános teszttel.

A szerző az egyik legfontosabb kérdésnek a különleges jogrend bevezetésének és vele együtt az alapjogok korlátozásának indokoltságát tartja. Till Szabolcs és Csink Lóránt szavával egyetértve: *„Az Alkotmánybíróságnak nincs lehetősége annak vizsgálatára, hogy célszerű-e bevezetni a különleges jogrendet, vagy van-e más lehetőség az államot, alkotmányos rendet fenyegető veszély elhárítására. Még csak azt sem kell vizsgálnia, hogy a különleges jogrend bevezetése a legenyhébb eszköz-e, azaz különleges jogrend bevezetése nélkül van-e lehetőség a veszély leküzdésére. A legenyhébb eszköz ugyanis az alapjogkorlátozással szemben támasztott követelmény, a különleges jogrend bevezetése pedig önmagában nem korlátoz alapjogot.”*⁶⁴ Ebből kifolyólag elmondható, hogy a különleges jogrend bevezetése nem csupán politikai döntés, hanem politikailag befolyásolt jogi döntés, melynek felülvizsgálata során az Alkotmánybíróság feladata eldönteni, hogy a bevezetés alaptörvényi feltételei fennállnak-e.

⁶⁴ CSINK LÓRÁNT: A különleges jogrend bevezetésének alkotmányjogi megközelítése, Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2023/3., Nemzeti Közszerzői Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely, Budapest, 2023. ISSN: 2786-2283, 9. o.

Különleges jogrend bevezetésénél az alaptörvényi feltételek megléte vizsgálható, azonban a politikai célszerűsége nem, ily módon az Alkotmánybíróság mozgásterére igencsak lecsökken. Ezzel szemben a különleges jogrend idején bevezetett intézkedések – amennyiben alapjogokat érintenek –, célszerűségi és arányossági kérdésként vannak jelen, így felülvizsgálatuk indokolt. Az elmúlt évek különleges jogrendben eltelt időszaka, illetve az elkövetkezendő békeidő minél jobban egybecsúszik, annál inkább a különleges jogrend folyamatába épített garanciák fognak hangsúlyossá válni.⁶⁵

Jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (Hatályos: 2022.11.01.-)

Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása (Hatályos: részben 2022.05.25.- 2022.10.31.)

2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról

2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁶⁵ CSINK: i. m. (2023) 9–13. o.

1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
- 234/2011. (XI. 10.) Kormány rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról
- 402/2022. (X. 24.) Kormány rendelet a polgári védelmi kötelezettségről
- 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
- 15/2021. (V. 13.) AB határozat a veszélyhelyzet idején az egyes adatigénylési rendelkezésektől való eltérésről szóló 521/2020. (XI. 25.) Korm. rendelet 1. § (3)-(5) bekezdéseire vonatkozó alkotmányos követelmény megállapításáról
- 23/2021. (VII. 13.) AB határozat a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről szóló 484/2020. (XI. 10.) Korm. rendelet egyes rendelkezései alap-törvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló alkotmányjogi panasz elutasításáról és alkotmányos követelmény megállapításáról
- Emberi Jogok Európai Egyezménye

Irodalomjegyzék

Csink Lóránt, A különleges jogrend bevezetésének alkotmányjogi megközelítése, Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2023/3., Nemzeti Közszerzői Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely, ISSN: 2786-2283

- Csink Lóránt: Alapjogok különleges jogrend idején, Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/6, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely, ISSN 2786-2283
- Csink Lóránt: „Mikor legyen a jogrend különleges?”, *Iustum aequum salutare*, XIII. 2017. 4.,
- Gárdos-Orosz Fruzsina: „Az alapjogok korlátozása”
- Dr. habil Lakatos László ny. okl. mk. vezérőrnagy c. egyetemi tanár, c. főiskolai tanár, ny. egyetemi docens, okl. közigazgatás-szervező, a Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi tagja: Katasztrófavédelem szervezése 1. órai jegyzet, Budapest, 2022. november 30.
- Dr. habil Lakatos László ny. okl. mk. vezérőrnagy c. egyetemi tanár, c. főiskolai tanár, ny. egyetemi docens, okl. közigazgatás-szervező, a Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi tagja: Katasztrófavédelem szervezése 1. órai jegyzet 4. előadás, Budapest, 2022. november 30.
- Dr. habil Lakatos László ny. okl. mk. vezérőrnagy c. egyetemi tanár, c. főiskolai tanár, ny. egyetemi docens, okl. közigazgatás-szervező, a Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi tagja: Katasztrófavédelem szervezése 1. órai jegyzet 3. előadás, Budapest, 2022. november 02.
- Dr. habil Lakatos László ny. okl. mk. vezérőrnagy c. egyetemi tanár, c. főiskolai tanár, ny. egyetemi docens, okl. közigazgatás-szervező, a Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi tagja: Katasztrófavédelem szervezése 1. órai jegyzet 2. előadás, Budapest, 2022. október 06.
- Till Szabolcs: „Különleges jogrend”